

Ярослав Гашек

Пригоди бравого
вояка Швейка

Харків
«ФОЛІО»
2023

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Частина перша

У ТИЛУ

ВСТУП

Велика доба потребує великих людей. На світі є невідомі скромні герої, не увінчані славою Наполеона. Марно ви шукали б їхні імена в історії. Та коли проаналізувати, — їхня слава, можливо, затьмарила б навіть славу Александра Македонського. У наші дні на вулицях Праги можна зустріти чоловіка в занушеному вбранні, який, власне, і сам не уявляє свого значення в історії нової, великої доби. Він скромно йде своєю дорогою, нікого не турбує, і до нього не чіпляються журналісти з проханням про інтерв'ю. Коли б ви запитали, як його звуть, він би відповів дуже просто і скромно: «Я Швейк...»

І справді, цей тихий, скромний, убого вдягнений чоловік і є той старий бравий вояк Швейк, хоробрий герой, ім'я якого ще за часів Австро-Угорщини було на устах усіх громадян Чеського королівства й слава якого не померкне і в Республіці.

Я дуже люблю цього бравого вояка Швейка і, змальовуючи його пригоди під час світової війни, переконаний, що всі ви будете симпатизувати моєму скромному, невідомому героєві. Він не підпалював храму богині в Ефесі, як це зробив отой дурень Герострат, щоб потрапити до газет та шкільних хрестоматій.

А цього вже досить.

Автор

Г л а в а І

БРАВІЙ ВОЯК ШВЕЙК УСТРЯЄ У СВІТОВУ ВІЙНУ

— Ви знаєте, нашого Фердинанда вбили, — сказала служниця Швейку, якого в свій час військова лікарська комісія безапеляційно визнала ідіотом, завдяки чому він звільнився з армії й тепер заробляв собі на прожиття продажем собак, паскудних, нечистокровних потвор із родовідними свідоцтвами, сфабрикованими його власною рукою.

Крім цього фаху Швейк мав ще й ревматизм і тепер саме натирав собі коліна оподельдоком.

— Якого це Фердинанда, пані Міллерова? — поцікавився Швейк, не перестаючи розтирати коліна. — Я знаю двох Фердинандів. Один служить у аптекарському магазині Пруші й якось помилково випив там пляшку якоїсь гидоти проти випадання волосся; а потім знаю ще Фердинанда Кокошку. Той збирає по вулицях собаче лайно. Обох анітрохи не шкода.

— Та що ви, паночку, таж це пана ерцгерцога Фердинанда з Конопіште, отого гладкого, богомільного.

— Матір Божа! — вигукнув Швейк. — От так гарна історія. А де ж це з паном ерцгерцогом таке трапилось?

— Уколошкали його, паночку, в Сараєві з револьвера. Він їздив туди зі своєю ерцгерцогинею автомобілем.

— Он як, пані Міллерова, автомобілем! Ну-ну, такий пан може собі це дозволити. Але йому, мабуть, і на думку не спало, що такі мандри автомобілем можуть зле скінчитись. Та ще й у Сараєві — це ж у Боснії, пані Міллерова. Тут, мабуть, турки рук доклали. Та що там казати: не треба було відбирати в них тієї Боснії та Герцоговини. Ось воно як,

пані Міллерова. То кажете, пан ерцгерцог уже став перед Божим судом. А довго мучився?

— Ясновельможний ерцгерцог зразу й сконали, паночку. Звісно, револьвер — не іграшка. Ось недавно в нас в Нусле один пан бавився револьвером і перебив геть усю родину та ще й двірника, що прийшов подивитися, хто це там на четвертому поверсі зняв таку стрілянину.

— Трапляється револьвер, пані Міллерова, що не вистрілить, хоч ти сказись. Таких систем чимало. Але на пана ерцгерцога придбали, напевно, щось ліпше, й голову закладаю, пані Міллерова, що той, хто це зробив, добре на таке причепурився. Бо, знаєте, стріляти у пана ерцгерцога — неабияка праця. Це вам не браконьєрові стріляти в лісничого. Тут уся справа в тому, як до нього добратись. В якомусь лахмітті до такого пана і не посувайся. Тут треба йти в циліндрі, щоб вас поліцай загодя не цапнув.

— Та воно тих напасників, кажуть, було там чимало, паночку.

— Про це й говорити годі, пані Міллерова, — сказав Швейк, закінчуючи розтирати коліно, — якби ви хотіли вбити пана ерцгерцога або найяснішого нашого цісаря, то напевне б із кимсь порадились. Більше людей — більше розуму. Цей порадить одне, той інше, й справа вийде, як співається в нашому гімні. Головне, аби не прогавити миті, коли такий пан повз вас проїде. Ось, наприклад, ви, мабуть, пам'ятаєте того пана Луккені, що проштрикнув терпугом нашу небіжчицю Єлизавету? Він же прогулювався з нею, от і вірте після цього комусь; відтоді жодна імператриця не ходить на прогулянку. І подібне чекає ще не на одного. Ось побачите, пані Міллерова, доберуться вони ще й до російського царя й цариці, а можливо, боронь Боже, і до найяснішого нашого цісаря, коли вже почин зробили з тим його дядьком. У старого ворогів до біса. Куди більше, ніж у того Фердинанда. Оце якось один панок у шинку розповідав: прийде, каже, час, і ті цісарі скапуватимуть, як свічки, один по одному; їх, каже, й державна прокуратура не врятує. Потім виявилось, що той пан не мав чим заплатити, й шинкар мусив покликати поліцаю. А він як затопить шинкареві в пику раз, а полцаєві аж двічі. І його відвезли в поліційному кошику, щоб прочумався. Го-го, пані Міллерова, діються нині речі, скажу я вам. Це ще одна втрата для Австрії. Коли я був на військовій службі, один піхотинець застрелив капітана. Зарядив гвинтівку й пішов у канцелярію. Там йому сказали: тобі, мов-

ляв, нема чого тут робити. А він своє та своє: хочу, каже, говорити з паном капітаном. Капітан вийшов до нього й тут же вліпив йому казармений арешт, а той підняв гвинтівку й пальнув капітанові просто в серце. Куля вилетіла крізь спину та ще й шкоди наробила в канцелярії: розбила пляшку чорнила, а воно облило службові папери.

— І що потім сталося з тим солдатиком? — спитала пані Міллерова згодом, коли Швейк уже одягався.

— Повісився на підтяжках, — відповів Швейк, чистячи свого котелка. — А ті підтяжки навіть не його були. Він позичив їх у тюремного наглядача, мовляв, у нього штани спадають. Що ж він, дурний був чекати, доки його розстріляють? Не дивуйтеся, пані Міллерова, в такому становищі кожному голова обертом піде. Наглядача за це розжалували й припаяли йому шість місяців. Але він їх не відсидів. Утік до Швейцарії й зробився там проповідником у якійсь секті. Тепер чесних людей обмаль, пані Міллерова. Гадаю, що й пан ерцгерцог Фердинанд у тому Сараєві не розчовпав, що воно за пташка той, хто в нього стріляв. Побачив цього панка і, певно, подумав: «Це, мабуть, порядна людина, якщо вітає мене». А панок тим часом його й бацнув. Всадив одну кулю чи кілька?

— Газети, паночку, пишуть, буцімто пан ерцгерцог був як решето. Той випустив у нього геть усі набої.

— Це йде, пані Міллерова, як по маслу, страшенно швидко. Я для такої справи купив би собі браунінг. На вигляд — іграшка, а тим часом за дві хвилини можна з нього перестріляти двадцять ерцгерцогів, байдуже — худих чи гладких. Хоча, між нами кажучи, пані Міллерова, в товстопузого ерцгерцога вцілити, безперечно, легше, ніж у худого. Пам'ятаєте, як оті португальці підстрелили свого короля? Він був такий самий черевань. Та що й казати, адже ж королі ніколи худенькими не бувають. Ну, зараз я йду до шинку «Під келихом», а коли з'являться за тим пінчером, — я вже взяв за нього завдаток, — то скажіть, що він у мене на селі у псарні, я йому недавно підрізав вуха, й, доки вони не загояться, песика не можна перевозити, бо вуха застудяться. Ключ залишіть у двірнички.

У шинку «Під келихом» сидів лише один відвідувач. Це був таємний агент державної поліції Бретшнейдер. Шинкар Палівец мив череп'яні підставки з-під кухлів, а Бретшнейдер марно намагався зав'язати з ним серйозну розмову.

Палівец був відомий грубіян, кожне друге слово в нього було «дупа» або «гівно». Водночас він був начитаний і радив

кожному прочитати, що саме написав про цю другу річ Віктор Гюго, переказуючи останню відповідь старої гвардії Наполеона англійцям у битві під Ватерлоо.

— Гарне літо маємо, — вів далі Бретшнейдер свою серйозну розмову.

— Все це гівна вартє, — відповів Палівець, ставлячи підставки до скляної шафи.

— Та й устругнули ж вони штуку нам у Сараєві, — з проблиском надії озвався Бретшнейдер.

— В якому «Сараєві»? — перепитав Палівець. — У тому нусельському шинку? Там же щодня бійка. Відома річ — Нусле!

— У боснійському Сараєві, пане шинкарю. Застрелили там нашого пана ерцгерцога Фердинанда. Що ви на це?

— Я в такі справи не втручаюсь. З такими справами хай вони мене поцілюють у дупу, — чемно відповів пан Палівець, закурюючи люльку. — Бо в наші часи встривати в такі справи — це однаковісінько що в зашморг лізти. Я дрібний торговець. Хто до мене приходить і замовляє собі пиво, тому я наливаю, а якесь там Сараєво, політика чи небіжчик ерцгерцог — це не для нас, на цьому нічого не заробиш, хіба що камеру в Панкраці.

Бретшнейдер замовк і розчаровано обвів очима порожній шинок.

— Тут колись висів портрет найяснішого нашого цісаря, — за хвилину знову заговорив він, — отам, де тепер дзеркало.

— Еге ж, правду кажете, висів, — ствердив пан Палівець, — та той портрет дуже мухи засрала, от я й виніс його на горіше. Бо, знаєте, ще хтось, бува, дозволив би собі кинути якесь слово й могли б із цього вийти неприємності. А на біса мені це здалось?

— У тому Сараєві, напевно, паскудно воно вийшло, пане шинкарю?

На це підступне пряме запитання пан Палівець відповів надзвичайно обережно:

— Під цю пору в Боснії і Герцоговині буває страшенна спека. Коли я там служив, ми нашому обер-лейтенантові мушили класти лід на голову.

— В якому ж полку ви служили, пане шинкарю?

— Я цих дрібниць не пам'ятаю, бо ніколи такими дурницями не цікавився, — відповів пан Палівець. — Багато знати-меш — швидко посивієш.

Таємний агент Бретшнейдер надовго замовк, і його похмуре обличчя пожвавішало лише з приходом Швейка, який увійшов у шинок і, замовивши чорне пиво, зауважив:

— У Відні сьогодні також траур.

Бретшнейдерові очі блиснули надією, і він похапцем промовив:

— У Конопіште вивісили десять чорних прапорів.

— А їх повинно там бути дванадцять, — зауважив Швейк, відпивши пива.

— А чому ви гадаєте, що дванадцять? — спитав Бретшнейдер.

— Для рівного рахунку, щоб була дюжина: краще рахувати, та й купувати на дюжину вигідніше, — відповів Швейк.

Запала тиша, аж її порушив сам Швейк, зітхнувши:

— Виходить, він уже перед Божим судом, дай йому, Господи, царство небесне. Навіть не дочекався, поки стане цісарем. Коли я служив у війську, один генерал упав з коня й розбився. Хотіли йому допомогти сісти знову в сідло, підсадити його, аж глянь, — а він мертвісінкий. І теж мав піти вгору: мітив у фельдмаршали. Це трапилося під час військового параду: вони, ці паради, до добра ніколи не доводять. У Сараєві, мабуть, теж був якийсь парад. Пам'ятаю, одного разу на такому параді мені бракувало на мундирі двадцять гудзиків, то за це мене на чотирнадцять діб замкнули до буцегарні, й два дні я пролежав, як той Лазар, зв'язаний «козлом». Але що ж удієш? В армії мусить бути дисципліна. Інакше ніхто б нікого не слухався. Наш обер-лейтенант Маковец завжди казав нам: «Дисципліна, бовдури, повинна бути, бо інакше ви б лазили, як мавпи, по деревах, а військова служба з вас, йолопи, людей зробить». Хіба ж це не правда? Уявіть собі парк, скажімо, на Карлаку, а на кожному дереві сидить недисциплінований солдат. Це мене завжди найбільше лякало.

— У Сараєві це робота сербів, — спрямовував розмову Бретшнейдер.

— Помиляєтесь, — відповів Швейк, — то зробили турки через Боснію й Герцоговину. — І Швейк виклав свої погляди на зовнішню політику Австрії на Балканах: турки в 1912 році програли війну з Сербією, Болгарією та Грецією. Вони хотіли, щоб Австрія їм допомогла, а цього не сталося, ось вони й застрелили Фердинанда.

— Ти любиш турків? — звернувся Швейк до шинкаря Палівца. — Любиш тих собак нехрещених, адже ж ні?

— Мені аби клієнт, — сказав Палівець, — хай він буде й турок. Яке діло нам, торговцям, до політики? Заплатив за пиво — сиди в шинку й базікай собі досхочу. Це мій принцип. Хай би хто там убив нашого Фердинанда — серб чи турок, католик чи магометанин, анархіст чи младочех, — мені однаковісінько.

— Гаразд, пане шинкарю, — мовив Бретшнейдер, який знову втратив надію, що хтось із цих двох уловиться, — але ви згодні, що це велика втрата для Австрії?

Замість шинкаря відповів Швейк:

— Авжеж, утрата, тут нічого не скажеш. Жажлива втрата, бо хіба ж Фердинанда можна замінити якимсь там йолопом? Шкода тільки, що він не був ще товстіший.

— Що ви хочете цим сказати? — ожив Бретшнейдер.

— Що хочу сказати? — охоче відповів Швейк. — А ось що: коли б він був гладший, то напевно б його грець побив ще тоді, коли він ганяв у Конопіште бабів, які в його лісах збирали хмиз та гриби, й тепер не вмер би такою ганебною смертю. Адже подумати тільки: дядько найяснішого пана цісаря, а вони його застрелили. Таж це ганьба, всі газети про це пишуть. У нас в Будейовіце на ярмарку проштрикнули у сварці одного торговця худобою на прізвище Бржетіслав Людвік. У нього був син Богуслав, і от куди той, бувало, прийде продавати поросят, ніхто в нього нічого не купує, а кожен каже: «Це син того, проштрикнутого, він теж, мабуть, добра каналія». Кінець кінцем йому нічого не залишалося, як стрибнути в Крумлові з мосту у Влтаву, а потім довелось його звідти витягати, довелось оживляти, довелось з нього воду викачувати, й все ж таки він сконав на руках у лікаря, коли той йому щось впорснув.

— Ну й дивні ж у вас порівняння, — значуше промовив Бретшнейдер, — говорите спочатку про Фердинанда, а потім одразу про торговця худобою.

— Які там порівняння? — запротестував Швейк. — Борнь Боже, щоб я хотів когось із кимсь порівнювати. Пан шинкар мене знає. Правда ж, я ніколи нікого ні з ким не порівнював? Я тільки не хотів би опинитися в шкурі вдови ерцгерцога. Що ж вона тепер робитиме? Діти — сироти, маток в Конопіште без господаря. А виходити ще раз за якогось іншого ерцгерцога? Яку з цього матиме користь? Поїде з ним знову до Сараєва й вдруге залишиться вдовою. От кілька років тому був у Зліві біля Глибокої один лісник із таким паскудним прізвищем Піндьоур. Застрелили його бра-

коньєри, й лишилася після нього вдова з двома дітьми. За рік вона знову вийшла заміж за лісника, Пепіка Шавловіца з Мидловарів. Та що ж, і того порішили. Тоді вийшла заміж утретє, й знову ж таки за лісника, та й каже: «Бог любить трійцю. Якщо й тепер не пощастить, то вже сама не знаю, що вдію». Ясно, що й цього застрелили, а вона вже мала з тими лісниками шестеро дітей. Пішла вона до канцелярії князя в Глибоку скаржитись, якого вона з отими лісниками клопоту зазнала. Тоді їй порадили Яреша, сторожа з Ражицької греблі. І що б ви думали? Втопили його, як обловлювали ставок. А вона вже й від нього народила двоє дітей. Потім узяла собі каструвальника з Воднян, так той її раз уночі гепнув сокирою й сам добровільно на себе заявив. Коли його потім в окружному суді у Пісеку вішали, він укусив священика за ніс і сказав, що взагалі, мовляв, ні в чому не кається, й до того ж говорив щось дуже погане про нашого найяснішого цісаря.

— А ви не знаєте, що він про нього говорив? — голосом, сповненим надії, запитав Бретшнейдер.

— Цього вам сказати не можу, бо цього ніхто не відважився повторити. Але, кажуть, щось нечувано страшне, бо один присутній при тому судовий радник аж із глузду з'їхав, його ще й досі тримають в божевільні, щоб, бува, чого не розпатякав. То була не звичайна собі образа найяснішого монарха, що їх напідпитку сиплють.

— А які ж то образи на нашого найяснішого монарха напідпитку сиплють? — поцікавився Бретшнейдер.

— Будь ласка, панове, перемініть пісеньку, — обізався шинкар Палівець. — Я, знаєте, цього не люблю. Щось бовкнеш, а тоді шкодуватимеш.

— Які образи на нашого монарха напідпитку сиплють? — повторив Швейк. — Всілякі. Впийтеся, замовте, щоб вам заграли австрійський гімн, і побачите, що почнете верзти. Навигадуєте стільки на нашого найяснішого цісаря, що, якби лише половина з того була правда, вистачило б йому ганьби на ціле життя. Але наш старий добряга насправді цього не заслужив. Самі подумайте. Втратив сина Рудольфа ще молодим, у розквіті сил. Жінку Єлизавету проштрикнули терпугом. Потім десь пропав його брат Ян Орт, а брата — мексиканського цісаря — розстріляли під муром якоїсь фортеці. Тепер знову під старість застрелили дядечка. Та тут треба мати залізні нерви. А потім про це згадає якийсь п'яниця

й починає його лаяти. Коли нині щось вибухне, піду добровольцем і служитиму найяснішому цісарю нашому, хоч би мене на капусту посікли!

Швейк хильнув як слід пива й повів далі:

— Ви гадаєте, що наш найясніший усе це подарує? То погано його, мабуть, знаєте. Війна з турками неодмінно мусить бути. Ви вбили мого дядечка, так ось вам по пиці. Війна неминуха. Сербія й Росія нам у цій війні допоможуть. Завариться така катавасія, що аж пір'я летітиме.

Швейк у цю віщу хвилину натхнення був прекрасний. Його простодушне, усміхнене обличчя сяяло, мов місяць уповні. Йому все було просте і ясне.

— Можливо, — малював він далі майбутнє Австрії, — на нас, на випадок війни з Туреччиною, нападуть німці, бо ж німці й турки одна рука. Це такі bestії, що немає їм у світі рівних. Але ми можемо об'єднатись із Францією. Вона ще з сімдесят першого року має зуб на Німеччину. Ось тобі вже й почнеться танок. Війна буде, більше не скажу вам ані слова!

Бретшнейдер встав і урочисто промовив:

— Більш і не треба говорити, ходіте зі мною в коридор, я скажу вам дещо.

Швейк вийшов за агентом у коридор, де на нього чекала маленька несподіванка. Товариш по склянці показав йому орлика й заявив, що він Швейка заарештовує й негайно відведе до поліції. Швейк намагався довести, що добродій, очевидно, помиляється, бо він, Швейк, зовсім не винний, він же не сказав жодного слова, яке могло б кого-небудь образити. Однак Бретшнейдер відповів, що Швейк насправді вчинив кілька злочинів, серед яких найголовніший — державна зрада.

Потім вони повернулися до шинку, й Швейк звернувся до пана Палівца:

— Я випив п'ять кухлів пива та з'їв одного рогалика з соєсискою. Тепер дай мені ще чарочку слив'янки, і я піду, бо мене заарештовано.

Бретшнейдер показав панові Палівцу орлика, хвилину дивився на нього, а потім запитав:

— Ви одружені?

— Так.

— А ваша дружина може вести торгівлю за вашої відсутності?

— Може.

З М І С Т

Великий чеський містифікатор, або Гримаси празької іронії. *Передмова Галини Сиваченко* 3

Частина перша У ТИЛУ

Вступ	23
Глава I. Бравий вояк Швейк устряє в світову війну	24
Глава II. Бравий вояк Швейк в управлінні поліції	32
Глава III. Швейк перед судовими лікарями	40
Глава IV. Швейка викидають з божевільні	45
Глава V. Швейк у поліційному комісаріаті на Сальмовій вулиці	49
Глава VI. Розірвавши зачароване коло, Швейк знову опинився вдома	55
Глава VII. Швейк іде в армію	64
Глава VIII. Швейк-симулянт	69
Глава IX. Швейк у гарнізонній тюрмі	84
Глава X. Швейк денщиком у фельдкурата	102
Глава XI. Швейк із фельдкуратором ідуть правити польову месо	122
Глава XII. Релігійний диспут	130
Глава XIII. Швейк йде соборувати	136
Глава XIV. Швейк денщиком у надпоручика Лукаша	149
Глава XV. Катастрофа	186
Післямова до першої частини «У тилу»	197

Частина друга НА ФРОНТІ

Глава I. Пригоди Швейка в поїзді	200
Глава II. Швейків будейовіцький анабазис	217
Глава III. Пригоди Швейка в Кіралігіді	276
Глава IV. Нові страждання	327
Глава V. Із Мосту-на-Літаві в Сокаль	348

Частина третя
УРОЧИСТА ПРОЧУХРАНКА

Глава I.	Через Угорщину	387
Глава II.	У Будапешті	439
Глава III.	Із Гатвана на галицький кордон	486
Глава IV.	Marschieren marsch!	531

Частина четверта
УРОЧИСТА ПРОЧУХРАНКА ТРИВАЄ

Глава I.	Швейк у ешелоні російських полонених	576
Глава II.	Духовне напучування	599
Глава III.	Швейк знов у своїй маршовій роті	607
Примітки	<i>Ігоря Мельниченка</i>	644